

ОБЩЕСТВЕННЫЕ НАУКИ В СОВРЕМЕННОМ МИРЕ: ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ И ПРАКТИЧЕСКИЕ ИССЛЕДОВАНИЯ

ISLOMDA SHARTNOMAVIY MASALALAR

 Fayzullayeva Shahlo

 28-31

 2023-10-13

 PDF

ADABIYOTDA SEMIOTIKA VA RAMZLAR

 Norova Mexri Baxtiyorovna

 32-34

 2023-10-16

 PDF

FUQARLIK HUQUQIDA BITIMLARNI HAQIQIY EMAS DEB TOPISHNING HUQUQIY OQIBATLARI

 Abdullaev Abdubotir Abdumutalibovich

 35-37

ADABIYOTDA SEMIOTIKA VA RAMZLAR

Norova Mexri Baxtiyorovna

BuxDU 1-kurs doktoranti

<https://doi.org/10.5281/zenodo.10006343>

Annotatsiya: ushbu tezisdagi semiotika, semiotikaning tabiati hamda adabiyotdagi ramzlar haqida ma'lumotlar berilgan. Semiotika va belgilarning turlari, ularning turli sohalaridagi ahamiyati, bundan tashqari adabiyot sohasida semiotika va ramzlar o'rtasidagi munosabatni ko'rishimiz mumkin

Kalit so'zlar: Semiotika, o'quv faoliyati, san'at, sehrli tuyg'u, til, ramz.

Badiiy adabiyot deganda insonning keng ko'lamli ma'naviy faoliyati mahsuli bo'lgan so'z san'ati tushuniladi. San'at haqida gapirganda, biz bu so'zning keng va tor ma'nolarini tushunamiz.

Birinchidan, san'at so'zi mahorat tushunchasidan olingan. Bu tilning har qanday amaliy mahoratiga ishora qiladi.

Ikkinchidan, ular uchun umumiy tushuncha bo'lib xizmat qiladi. Ma'naviy madaniyat, musiqa, naqqoshlik, haykaltaroshlik, teatr, kino va adabiyot yo'nalishidagi ma'rifiy tadbirlar shular jumlasidandir. Ushbu chora-tadbirlar o'z mahsulotlarini estetik mukammallikni talab qiladi va Kant fikriga ko'ra, ularni kechiktirib bo'lmaydi.

Nutq san'atiga birinchi ma'noda notiqlik deb qaralsa, biz adabiyotni ikkinchi ma'noda faqat badiiy faoliyatning o'ziga xos ma'nosidagi san'at turi deb qaraymiz.

Inson hayotidagi barcha narsalar shaxsiyat yoki belgilarga ega bo'lgan Vepdlardir (ayniqsa mavjudotlar - tirik Vepdlar). Tor ma'noda san'at rassom uchun o'ziga xos badiiy va o'ziga xos faoliyatga egadir. Sirtini bo'yash uchun rassom, ehtimol, tasviriy va ifodali vositalar bilan bir xil ranglardan foydalanadi, masalan, belgilardan.

Semiotika nafaqat predmetlar, mavjudotlar yoki shaxslar, balki belgilar faoliyati (gr. Yota - belgi) bilan bog'liqdir. Belgilar sifatida, shuningdek, odamlar tomonidan bir-biri bilan muloqot qilish uchun mo'ljallangan (masalan, so'zlar) va obyektlar yoki tirik mavjudotlar tomonidan yaratilgan maxsus signallar mavjud. Aytaylik, o'yin kodidagi aktyorning tanasi shunchaki xarakterdir va negadir unda tirik mavjudotni ko'rsak, tomoshaning haqiqiy badiiy ta'siri yo'qoladi. Shuning uchun sirk adabiyot, musiqa, rasm yoki teatr haqida inson tanasi mahoratining namoyishi sifatida gapiradigan badiiy san'at emas.

Har qanday narsa, har qanday mavjudot biror narsaning belgisi bo'lib xizmat qilishi mumkin. Faqat odam har doim har qanday belgi foydalanuvchisi bo'lib qoladi. Belgining mohiyati shundaki, u biror narsani o'zi bilan almashtiradi. Semiotik faoliyat sifatida san'at sehrli ma'noda o'z yordamchilari bilan ishlaydi.

Shu bilan birga, xarakterlar moddiy hodisalarni tabiatiga ko'ra almashtirish uchun qisqartirilmaydi. Narsalar, xususan, sun'iy signallar (harflar sifatida) yoki mavjudotlar (shu jumladan odamlar, lekin individual emas), agar ular o'zaro ta'sirning maxsus turiga kirsa, semiotikaga aylanadi. Har bir belgining uchta tomoni bor: belgi tomoni yoki belgining signal nomi, tasdiqlangan belgining ma'nosi va yangilangan ma'nosi. Bu jihatlarning har biri semiotik munosabatlardan biridir.

Shuningdek, signal - bu belgining ma'lum bir tilga munosabati. Tegishli til bo'lmasa, xarakter bo'lmasligi mumkin. Kasallikning alomati kabi ma'lum bir alomat semantik ma'noda belgi emas: tibbiyotda ma'lum bo'lgan alomatlar sezilgan va tasvirlangan, ammo hech kim ularni

bemor va shifokor o'rtasidagi aloqa uchun yaratmagan.

Qayd etishimiz mumkinki, tillar deganda nafaqat tabiiy milliy tillar, balki matnlar asosida tuzilgan har qanday badiiy belgilar tizimi ham nazarda tutiladi. Matnlar haqida gapirganda, biz nafaqat og'zaki matnlar, balki har qanday ma'noga ega bo'lgan belgilar konfiguratsiyasini ham nazarda tutamiz.

Belgining ma'nosi ba'zi narsalarga misol bo'lib, belgi nazarda tutilgan hayotning o'zi emas, balki hayotiy hodisalari tushuniladi. Shunday qilib, lug'atdagi so'z ma'nosizdir. U faqat ma'lum bir nutq kontekstida - tilning boshqa belgilari bilan bir qatorda ma'noga ega. Boshqacha qilib aytganda, ma'no har doim kontekstualdir. Tegishli matn potentsial ma'nolar bilan to'ldirilgan bo'lib, ular pertseptiv ongni aktuallashtirishga, ya'ni uni ochib berishga va o'zi uchun samarali, kontseptual bo'lishga chaqiradi. Ma'no tushunchasi boshqa nuqtai nazardan uning muqobilligini (qarshilik, nomutanosiblik) nazarda tutadi. Idrok obyektiv ham, o'xshash ma'no ham emas. U subyektiv emas, ma'noga nisbatan hissiy-irodaviy munosabatga o'xshamaydi va bu munozarali mavzu bo'lib, uni o'z atrofidagi kontseptualligi bilan qabul qilganlarni birlashtiradi.

Belgilarni tashqaridan idrok etishning aqliy (ruhiy-amaliy) imkoniyatlari mavjuddir:

- a) ichki ko'rish;
- b) ichki eshitish;
- c) ichki (diskursiv bo'lmagan, grammatik shakllanmagan) nutq.

Tasviriy san'at - rangtasvir, grafika, haykaltaroshlik bir qarashda obyektlar yaratish bilan shug'ullanadi. Aslida, ular narsalarni ramz sifatida ishlatishadi. Ushbu moddiy belgilardan noverbal matnlarni yaratadi. Agar predmetlar, rasmlar yoki haykallar bevosita his-tuyg'ularga kirsas, u holda imo-ishora shakllari (matnlari) sifatida ular bizning ruhiy ko'rishimizga tegishli bo'lib, ular uchun rang, chiziq, o'lcham alohida ahamiyatga ega va maxsus (vizual) tilning ajralmas birliklari hisoblanadi. Bunday noverbal tilning eng asosiy misoli svetofordir.

Ekspressiv san'at bo'lgan musiqada maxsus (eshitish) til belgisi sifatida sun'iy tovush signallari yoki tabiiy til so'zlari (qo'shiq) qo'llaniladi. Til bizning aqliy quloqlarimizga tushunarli.

San'atning u yoki bu tarzda o'rab olingan, narsalar bilan bezatilgan imkoniyatlarini, boshqa odamlar bilan qanday munosabatda bo'lishini belgilaydigan ajoyib (vakillik) turlari - teatr va kino ham mavjud. Inson xulq-atvorining belgilari - bu bizning ichki nutqimizning aqliy qobiliyatiga qaratilgan maxsus til birliklari. Har qanday tushunish uchun va aktyorning sahnadagi xatti-harakati tomoshabinlarga bu hatti-harakatlarning ichki ta'siri va motivlarini tushunishga qaratilgandir.

Mimika, imo-ishoralar, intonatsiyalar, ranglar, tovushlarning signal tizimlari ibtidoiy odamlar hayotida asta-sekin shakllanadi (hayvonlarning hayotida ham shunga o'xshash tizimlar mavjud). San'at o'xshash semiotik tizimlarga asoslanadi va ularning salohiyatini sezilarli darajada chuqurlashtiradi, insoniyatning atrofida dunyoga moslashishini yaxshilaydi.

Simvolizm mohiyatan lingvistik belgining asl ma'nosini saqlab qolgan holda uning ma'no doirasini keskin kengaytirishdan iborat. Shunday qilib, Pikasso tomonidan chizilgan tinchlik kaptari Nuh qushini to'xtata olmadi Muqaddas Kitobni tarqatadigan har qanday harbiy harakatlar yoki tabiiy ofatlarni to'xtatish ma'nosi ularni o'z ichiga oladi. Boshqa shaxsga nisbatan qo'llaniladigan "Boldinning kuzi" iborasi Pushkinning ma'nosi sohasidagi ijodiy yutuqlarini o'z ichiga oladi. Ramz xiyobonning konstruktiv printsipli sifatida gerbning teskari

tomonidir. Asl qadr-qimmatni saqlash til belgisi, ramziylik o'z ko'lamini keskin kengaytiradi. Bu, masalan, "shamlar va kitoblar" ning ramziy ma'nosi Anna Kareninaning roman taqdirining mazmunidir. Bu ramzlarni aniq anglab bo'lmaydi, lekin ularning ma'nosini badiiy yaxlitlik doirasida amalga oshirish katta qiyinchiliklarga olib kelmaydi.

Xulosa sifatida shuni aytishimiz mumkinki, har bir narsa va har bir hodisaning o'ziga xos belgisi va belgisi bor. Ular sirga to'la va ular hali to'liq o'rganilmagan. O'zbek adabiyotida semiotika va timsollar bo'yicha tadqiqotlar olib borish maqsadga muvofiqdir.

References:

1. Sh.M.Mirziyoyev. "Murojaatnoma" Oliy Majlisga 2021-yil 6-yanvar.Lex.uz
2. O'zbekiston Respublikasining "Ta'lim to'g'risida"gi qonuni. Barkamol avlod – O'zbekiston taraqqiyotining poydevori.-T.: "Sharq" nashriyoti, 1997 yil.
3. O'zbekiston Respublikasi Barkamol avlod tayyorlash milliy dasturi O'zbekiston taraqqiyotining poydevori.- T.: "Sharq" nashriyoti, 1997 y.
4. Бройтман С.Н. Теория литературы. –М.: Издательство Академии, 2004.- С.368.
5. Кант И. Критика способности суждения // Кант И. Сочинения: В 6 т - М. 1966.- С.325.
6. Синкин Н.И. Язык и речь. –М.: Издательство «Наука», 1998. –С.161.
7. Бройтман С.Н. Теория литературы. –М.: Академия, 2004.- С.368.